

Nr 12.

Af herr **Bäckström**, om rätt för fullmäktige i riksbanken att medgifva räntegodtgörelse för medel, innestående å depositionsräkning.

I den af senaste Riksdag antagna, den 22 juni 1911 utfärdade Lag om bankrörelse innehåller § 1 följande stadgande:

»Förutom Sveriges riksbank må ej annan här i riket drifva bankrörelse än 1) bankaktiebolag, 2) solidariskt bankbolag, 3) enskild man eller handelsbolag, i hvars firma ingår personnamn. Med bankrörelse förstås i denna lag sådan verksamhet, i hvilken ingår inlåning från allmänheten på räkning, som af bank allmänligen begagnas.»

Häraf skulle man kunna tro, att Sveriges riksbank hade rättighet att drifva »sådan verksamhet, i hvilken ingår inlåning från allmänheten på räkning, som af bank allmänligen begagnas». Så är emellertid *icke* fallet: riksbankslagens § 16 innehåller visserligen att riksbanken äger att på deposition eller giroräkning »afgiftsfritt» emottaga penningar, men förbjuder lämnandet af räntegodtgörelse, utom i ett undantagsfall.

En inlåning från allmänheten, baserad på principen att ingen räntegodtgörelse får lämnas, kan naturligtvis aldrig få någon omfattning, och häraf följer att privatbankerna gentemot statsbanken praktiskt taget hafva monopol på att bedrifva inlåningsrörelse.

För att belysa anledningen till att privatbankerna fått detta inlåningsmonopol må det tillåtas mig att ur förhandlingarna vid 1897 års Riksdag, då den nu gällande riksbankslagen antogs, anföra följande.

Särskilda utskottet yttrade beträffande § 16:

»Slutligen har utskottet, med bifall till ett yrkande i herr Dahns i Andra Kammaren väckta motion, till denna paragraf lagt en bestämmelse, genom hvilken riksbanken skulle erhålla rätt att godtgöra ränta å medel, som hos banken insättas på upp- och afskrifningsräkning eller depositions-

räkning. Utskottet delar visserligen den uppfattningen, att en centralbank icke bör skaffa sig driftkapital genom att mot ränta upplåna medel, men en sådan befogenhet, som den här afsedda, anser utskottet dock af skäl, som här nedan nämnas, böra bibehållas för riksbanken. Att denna befogenhet skulle komma att missbrukas af riksbankens styrelse synes vara så mycket mindre att befara, som den hittills vunna erfarenheten alldeles icke gifver anledning till en sådan farhåga. För öfrigt lära de grunder, på hvilka banken är byggd, häremot lämna full trygghet, då i en statsanstalt, sådan som riksbanken är, det enskilda intresset icke kan föranleda till spekulation med upplånade medel. Däremot har det synts utskottet, att möjligheten att lämna räntegodtgörelse för medel, insatta å upp- och afskrifningsräkning, bör i särskilda fall kunna underlätta samarbetet med goda affärshus, som önska att hafva direkt växeldiskontering hos riksbanken, hvarjämte riksbankens styrelse i rättigheten att mot ränta mottaga penningar äfven å deposition har ett medel att vid sidan af och i samverkan med andra sådana, som stå densamma tillbuds, användas för att åt riksbanken trygga det inflytande på penningväsendet i landet, som till dettas fromma bör tillkomma denna uteslutande för det allmänna bästa verkande anstalt.»

(Det ifrågavarande stycket hade följande lydelse: »Dessutom må fullmäktige kunna åt firmor, som hafva växeldiskontering i riksbanken och ej själfva drifva bankrörelse, öppna upp- och afskrifningsräkning mot räntegodtgörelse; äfvenså må räntegodtgörelse kunna af fullmäktige medgifvas för medel, innestående å depositionsräkning, när sådant anses vara med riksbankens fördel förenligt.»)

Emot utskottets beslut reserverade sig ledamöterna från Första kammaren, hvilka ansågo att »en centralbank, som, genom den honom tillerkända rättigheten att ensam utgifva sedlar, erhållit den stora förmånen att af allmänheten upptaga räntefria lån, icke finge bedrifva inlåning mot räntegodtgörelse, samt fördenskull, med vidhållande af denna jämväl i de förnämsta utländska centralbanker upptagna grundsats, ansett att det borde förbjudas riksbanken att emot räntegodtgörelse emottaga penningar, hvarigenom gränserna för dess verksamhet skulle uppdragas med den stränghet, som betingades af dess uppgift. Denna riktiga grundsats o. s. v.»

Vid afgörandet i Riksdagen följde bägge kamrarna sina utskottsrepresentanter utan votering.

Särskilda utskottet framlade nu ett sammanjämningsförslag, hvilket af begge kamrarna antogs. Enligt detta bibehölls första hälften af det omstridda stycket, innehållande tillåtelse att öppna upp- och afskrifningsräkning mot räntegodtgörelse åt firmor, som hafva växeldiskontering i

riksbanken, medan den andra hälften af stycket, som innehöll rättigheten för fullmäktige att medgifva räntegodtgörelse för medel, innestående på depositionsräkning, ströks.

Det skäl, som förmådde Andra kammaren att gå med på denna magra förlikning, var naturligen dess önskan att få bort de enskilda bankernas sedelutgifningsrätt.

De skäl åter, som förmådde Första kammaren att borttaga den inlåningsrätt riksbanken tidigare haft, synas väsentligen varit tvenne, dels hänsyn till de enskilda bankerna, hvilka förlorade sin sedelutgifningsrätt och därför ansågos rimligen böra hafva något vederlag, dels äfven en från flere håll framförd åsikt om oförenligheten mellan sedelutgifningsmonopol och inlåningsrörelse.

Det första skälet kommer fram i reservanternas här ofvan citerade yttrande och antydes flerstädes i debatten, t. ex. i följande ord af herr Asker: »Om man besinnar, att riksbanken, därest lagen antages, blir ensam sedelutgifvande bank inom landet, och att denna sedelutgifning belöper sig ända till 140 millioner, utan att riksbanken behöfver erlægga ett öre i skatt för sin rörelse eller för sedelutgifningen, tror jag för min del, att vinsten blir så stor, att det ingalunda bör från riksbankens sida ifrågasättas att jämväl hafva någon inkomst af medel, som insättas på deposition eller giro.»

Man kan förstå, att de enskilda bankerna önskade ett vederlag för sedelutgifningsrättens indragande, liksom äfven att denna önskan på många håll ansågs billig och därigenom påverkade riksdagens för femton år sedan fattade beslut. Men man torde dock kunna ifrågasätta, huruvida icke alla billiga anspråk på vederlag blifvit uppfyllda genom att privatbankerna under den långa tid, som sedan dess förflutit, gentemot riksbanken praktiskt taget haft monopol på inlåningsrörelsen.

Det andra skälet, den påstådda oförenligheten mellan sedelutgifningsmonopol och inlåning mot ränta, berördes i Första kammarens debatt bl. a. af f. d. finansministern Hans Forssell, som i ett tämligen reserveadt anförande till förmån för utskottets förslag uttalade, att han »icke kunde godkänna såsom doktrin, att det skulle vara absolut oförenligt med riksbankens uppgift såsom allena sedelutgifvande bank att mottaga lån mot ränta». Han ville vidare »erinra därom, att här i Sverige hafva de enskilda bankernas målsmän, som nu tala så högt om oförenligheten mellan sedelutgifning och depositionsrörelse, alldeles icke erkänt den doktrinen i afseende på egen rörelse».

Under Andra kammarens debatt karakteriserade herr Sixten von Friesen oförenlighetsskälet på följande träffande sätt: »Men det är med

detta ungefär som med latinet i skolfrågan: det har blifvit en dogm för alla rättrogna — och *det här* är latindogmen i bankfrågan, nämligen att en centralbank icke får taga emot penningar på ränta. Detta har så gått in i uppfattningen hos det ringa fåtal, som teoretiskt sysslar med bankfrågor, att det för dem blifvit en dogm, och lika ogärna, som skolfackmännen släppa latinet i skolfrågan, lika ogärna släppa bankfackmännen detta latin i bankfrågan.»

Jag skall här icke uppehålla mig vid de icke särdeles många inlägg, som sedan 1897 gjorts i denna fråga. Trots uppriktiga försök att förstå motsidans skäl är jag mest böjd för att tro, att herr von Friesens karaktäristik kommer det riktiga närmast. Måhända torde dock påståendet om oförenligheten mellan sedelutgifningsmonopol och inlåningsrörelse innehålla en kärna af sanning, hvilken synes kunna uttryckas sålunda:

»Riksbankens hufvuduppgift är att förse landet med nödiga rörelsemedel. Ju enklare bankens rörelse är, desto lättare kan bankledningen bedöma storleken af behovet af rörelsemedel; en utvidgning af rörelsen kommer därför att försvåra ett sådant bedömande.»

Jag är icke tillräckligt sakkunnig för att afgöra, huruvida argumentet, äfven i denna anspråkslösare form, är värdt någonting, men jag vågar dock uttala den förvissningen, att den eventuellt ökade svårigheten att bedöma behovet af rörelsemedel icke kan vara större, än att den skall af bankofullmäktige kunna öfvervinnas, *om mottagandet af penningar mot räntegodtgörelse göres ej till en skyldighet utan till en rättighet för riksbanken*, hvarigenom riksbanksledningen får i sin hand att införa, respektive utvidga inlåningen mot ränta endast i den mån fullmäktige anse sig kunna göra detta utan att förlora öfversikten öfver behovet af rörelsemedel.

Jag tror därför att man utan risk kan gå så långt som Andra Kammar 1897 utan votering ville gå och till § 16 lägga orden: »äfvenså må räntegodtgörelse kunna af fullmäktige medgifvas för medel, inestående å depositionsräkning, när sådant anses vara med riksbankens fördel förenligt.»

Härifrån skulle jag dock vilja stryka slutorden »när sådant anses vara med riksbankens fördel förenligt». Detta af två skäl, *dels* därför att man väl icke ens behöfver ifrågasätta, att fullmäktige skulle vidtaga en åtgärd, som vore med riksbankens fördel oförenlig, och *dels* — och detta är för mig reformens kärnpunkt — att *motivet*, för införande af inlåning mot räntegodtgörelse icke bör vara den krassa affärssynpunkten, utan fastmer hänsynen till den svenska allmänhetens fördel.

Riksbanken har *en* uppgift i tillhandahållandet af nödiga rörelsemedel, men den bör äfven så småningom kunna åtaga sig *en annan*, näm-

ligen att tillse att dessa rörelsemedel tillhandahållas till skäligt pris. Det ligger i privatbankernas intresse, att skillnaden, marginalen, mellan inlåningsräntan och utlåningsräntan är stor; det kan därför vara nyttigt att stats bank, som endast behöfver göra denna marginal så stor, att den täcker omkostnaderna, gifves befogenhet att vid behof kunna reglerande ingripa till skydd för allmänhetens intressen.

Likaså torde det efter de stora ökningar af bankernas egna fonder, som på senaste tiden ägt rum, nu mer än förr ligga i privatbankernas intresse att den allmänna räntenivån hålles hög. Här skulle därför en uteslutande för det allmänna bästa arbetande statsbank kunna bidraga till att räntorna icke stegrades utöfver den punkt, som oundgängligen betingas af de internationella förhållandena. Då man känner i huru hög grad den för vårt lands ekonomiska framtid så viktiga industrien måste byggas på lånadt kapital, inses betydelsen af att dess utveckling icke hämmas genom onödigt stor tribut åt långifvarna.

Men för att riksbanken på ett effektivt sätt skall kunna bevaka den svenska allmänhetens intressen behöfver den i högre grad än hvad nu är fallet komma i direkt beröring med allmänheten utan förmedling af mellanhänder. Riksbanken får icke vara blott en »bankernas bank»; talet härom bemöttes redan vid 1897 års debatt bl. a. i ett anförande af herr von Friesen, som här må återges:

»Hvad beträffar nödvändigheten i allmänhet af att, då riksbanken skall blifva ensam sedelutgifvande, dess verksamhet skall i väsentlig mån begränsas, så kan jag för min del icke tycka annat än att man gått för långt i den riktningen. Man har vetat göra riksbanken till en ytterst »fin» institution, som skulle ha endast med banker och bankirer att göra och mycket litet med den stora allmänheten; och, såsom en talare sade vid en föregående riksdag, man vill icke att den stora allmänheten egentligen skall känna riksbanken annat än par renomé. Jag tror att denna uppfattning af riksbankens ställning icke är riktig. Jag tror att riksbanken — jämte den stora uppgiften att vara centralbank — tillika bör bibehålla en viss kännning äfven med den stora allmänheten.»

Skall emellertid riksbanken kunna blifva något mer än en »bankernas bank»; skall den i vidare utsträckning kunna stödja den lånebehövande svenska allmänhetens intressen, då måste den tillföras ökade rörelsemedel genom inlåning. Att riksbanken för att placera de inlånade medlen skulle nödgas riskera att få åtnöja sig med mindre bankmässiga säkerheter än de öfriga bankerna, har visserligen sagts, men det är helt enkelt orimligt att den icke framdeles som hittills skulle kunna göra anspråk på särskildt goda säkerheter, då den är i tillfälle lämna något billigare ränta.

De skäl jag här anfört för upphäfvandet af privatbankernas inlåningsmonopol kunna sammanfattas med 1897 års särskilda utskotts ännu ovederlagda ord: »i rättigheten att mot ränta mottaga penningar äfven på deposition har riksbankens styrelse ett medel att vid sidan af och i samverkan med andra sådana, som stå densamma tillbuds, användas för att åt riksbanken trygga det inflytande på penningväsendet i landet, som till dettas fromma bör tillkomma denna uteslutande för det allmänna bästa verkande anstalt.» Det är just beredandet af ökad inflytande åt »denna uteslutande för det allmänna bästa verkande anstalt», som är syftet med denna motion.

Jag tillåter mig att till slut ytterligare betona, att det är denna *socialpolitiska* synpunkt, som för mig är den förnämsta. Man kan nämligen äfven anlägga en *fiskalisk* synpunkt på frågan: riksbanken kommer naturligen att förtjäna på inlåningsrörelsen och härigenom en ökad inkomst tillföras statskassan. Denna fiskaliska synpunkt kan emellertid komma i strid med den socialpolitiska och måste därför underordnas densamma: riksbanken skall främst arbeta i det allmännas intresse; om den härigenom därjämte erhåller en ökad inkomst, skall detta betraktas som en ingalunda ovälkommen biprodukt.

Att riksbankens inlåningsrörelse skötes efter de grunder 1897 års särskilda utskott tänkt sig och till hvilka jag här anslutit mig, och att den icke får antaga sådana dimensioner att riksbankens hufvuduppgift äfventyras, detta har Riksdagen i sin hand att dirigera genom valet af riksbanksfullmäktige. Att genom rätten att lämna ränta å deponerade medel gifva dem ett vapen att användas i allmänhetens intresse kan därför icke medföra någon risk.

På grund af hvad jag här ofvan anfört tillåter jag mig hemställa,

att Riksdagen måtte för sin del besluta att sista stycket af § 16 i lagen för Sveriges Riksbank den 12 maj 1897 måtte erhålla följande förändrade lydelse:

»Dessutom må fullmäktige kunna åt firmor, som hafva växeldiskontering i riksbanken och ej själfva drifva bankrörelse, öppna upp- och afskrifningsräkning mot räntegodtgörelse; äfvenså må räntegodtgörelse kunna af fullmäktige medgifvas för medel, innestående å depositionsräkning.»

Stockholm den 15 januari 1912.

Helge Bäckström.